

Esseitä taloudellisesta integraatiosta ja työn kysynnästä*

Elisa Riihimäki

VTT, tutkija

Tilastokeskus

Taloudellinen integraatio tarkoittaa markkina-alueen yhdentymistä, jonka keskeinen ilmentymä on nopeasti kasvavat maiden väliset kauppaja- ja pääomavirrat. Globalisaatio ei ole uusi ilmiö tai staattinen tila, vaan erityisesti toisen maailmansodan jälkeen talouksien kansainvälistyminen on maailmankaupan vapauttamisen myötä edennyt ripeästi. Taloudellisen globalisaation vaikutukset työn kysyntään liittyvät markkinoiden laajenemiseen, lisääntyvään kilpailuun ja tuotannon uudenaikaiseen jakautumiseen pitkäaikaisessa yhdentymisprosessissa. Menestyminen kansainvälisessä kilpailussa edellyttää erikoistumista, joka luo suhteellista kilpailuetua, kun globaalitalous koskee yhä laajempaa osaa kotimaista tuotantoa ja kiristää kansainvälistä hintakilpailua. Vaikka toiminto-

jen kansainvälinen ulkoistaminen ja pääomasi-joittaminen ulkomaille ovat helpottuneet, ne ovat kuitenkin pitkän aikavälin strategisia päätöksiä, eivätkä globalisoitumisen esteet kansainväliseltä kaupalta ja pääomainvestointien liikkumiselta ole kokonaan poistuneet. Taloudellinen integraatiokehitys on kuitenkin lisännyt tuotannontekijöiden, tuotannon ja siten työpaikkojen liikkuvuutta.

Suomen, pienen ja avoimen talouden, kansainvälistymiskehitys on edelleen jatkunut, kuvattiinpa sitä ulkomaankaupan kansantuoteosuudella, ulkomaisilla suorilla sijoituksilla tai ulkomaalaisomistuksessa olevien tytäryhtiöiden määrällä. Kun jätetään tarkasteluperiodin ulkopuolelle nykyisen finanssikriisin aiheuttamat lähilamavuodet, niin globalisaatioon perustuva talouskasvu on osittain tukenut monien vientitoimialojen kysyntää, ja Suomen tuotannon hintakilpailukyky on maltillisen palkkakehityksen ansiosta pysynyt keskimäärin hyvänä. Globalisaation myötä Suomeen on viime vuosikymmenellä syntynyt enemmän työpaikkoja kuin niitä on siirtynyt – joko monikansallisten konsernien sisällä tai toimintojen ulkoistamisen seurauksena – Kiinaan tai mui-

* Kirjoitus perustuu Helsingin yliopistossa 4.12.2009 tarkastettuun väitöskirjaan ”Essays on Economic Integration and Labour Demand”. Väitöskirjan esitarkastajina olivat tutkimusprofessori Aki Kangasharju (Valtion taloudellinen tutkimuskeskus) ja professori Jari Vainiomäki (Tampereen yliopisto). Vastaväittäjänä toimi tutkimusprofessori Aki Kangasharju ja kustoksena professori Panu Poutvaara (Helsingin yliopisto).

hin vastaaviin globaalimarkkina-alueelle avautuviin talouksiin.

Väitöskirja tarkastelee muutamien erityiskysymysten osalta, millaisia vaikutuksia Euroopan integraatiolla ja globalisaatiolla on työn kysyntään. Väitöskirja koostuu kolmesta esseestä, ja jokainen essee sisältää sekä teoreettisen että empiirisen osuuden. Työssä sovelletaan toimialan sisäistä kansainvälistä kauppaa koskevaa teoreettista mallia, jonka avulla analysoidaan hyödykemarkkinoiden integraation työllisyysvaikutuksia. Empiirisessä työssä käytetään Suomen teollisuussektoria koskevaa yritystasoisista tilastoaineistoa sekä OECD:n tilastoaineistoja Euroopan maista. Taloudellisen yhdentymisen alueeksi otettiin Euroopan Unioni, koska siitä on laadukasta ja luotettavaa tilastotietoa käytettävissä. Tarkasteluperiodeilla Euroopan talousalueen yhdentymisen on syvennyt, koska kansainvälisen kaupan esteet ovat yhteisen valuutan myötä madaltuneet.

Väitöskirjan ensimmäisessä esseessä tutkitaan, onko taloudellinen integraatio vaikuttanut työn kysynnän joustavuuteen työn hinnan suhteen. Taloudellisen integraation eri seurauksilla on teoriassa erilaisia vaikutuksia työn kysyntäjoukseen. Työssä tarkastellaan integroituvien hyödykemarkkinoiden ja tuotannon tekijöiden välisten substituutiomahdollisuuksien vaikutuksia työn kysyntäjoukseen. Vaikka työvoima on suhteellisen liikkumatonta verrattuna muihin tuotantopanoksiin, hyödykemarkkinoiden integroituminen ja kasvanut pääoman liikkuvuus luovat lisääntyneen kilpailun kautta paineita hyödykehintojen ja siten panoshintojen yhtäläistymiselle. Teorian mukaan kaupan esteiden poistuessa kansainvälinen kauppa nostaa hyödykkeen hintajoukseen, mikä lisää työn kysynnän joustavuutta. Taustalla on oletus siitä, että jos hyödykkeen kysyntä integraation

myötä muuttuu herkemäksi hintansa muutoksille, niin myös sen tuotantoon osallistuvien tuotantopanosten kysyntä muuttuu herkemäksi tuotantokustannustensa muutosten suhteen. Toisaalta hyödykemarkkinoiden laajentuminen kasvattaa tuotedifferentioitumista ja erikoistumista tuotannossa, koska yritykset voivat hyödyntää parempia taloudellisia skaalaetuja. Yritykset kohtaavat kiristyneen kilpailun hyödykemarkkinoilla, mikä pienentää niiden voittomarginaaleja. Parempien skaalaetujen vuoksi yritykset kuitenkin laajentavat tuotantoaan, mikä kasvattaa työn kysyntää ja vähentää työllisyyden herkkyyttä työvoimakustannuksien muutoksen suhteen. Jos integraatio lisää työvoiman korvattavuutta muilla tuotantopanoksilla ja toimintojen kansainvälinen ulkoistaminen helpottuu, voimme odottaa työn kysynnän muuttuvan joustavammaksi.

Ensimmäisen esseen empiirisessä osassa arvioidaan, onko Euroopan integraatio muuttanut työn kysyntäjoukset työn hinnan suhteen Suomessa. Tulosten mukaan työn kysyntä on integraation edetessä muuttunut joustavammaksi. Määriteltäessä Euroopan integraation vaikutusta työn kysyntäjoukseen empiiriset tulokset antavat myös tukea oletukselle, jonka mukaan taloudellinen integraatio on edistänyt kasvua työn kysyntäjoukseen. Globaalitalouden oloissa joustavampi työn kysyntä merkitsee myös sitä, että työllisyyden taso enenevässä määrin sopeutuu tuotannon kohdatessa ulkoisen shokin.

Väitöskirjan toisessa esseessä arvioidaan, onko taloudellinen integraatio vaikuttanut hyvinvointipolitiikan työllisyysvaikutuksiin. Työssä tarkastellaan julkisen kulutuksen ja sosiaaliturvamenojen rahoitusmahdollisuuksia työn verotuksella taloudessa, joka integroituu kansainvälisillä hyödykemarkkinoilla. Globalisaa-

tion myötä finanssipolitiikan aiheuttamien vääristymien kustannukset ovat kasvaneet, mikä tarjoaa yhden selityksen pysyvälle ja Yhdysvaltoja korkeammalle työttömyydelle Euroopan maissa. Euroopan integraatiossa saatetaan olla pisteessä, jossa verotuksen kannustamattomat ja vääristävät käyttäytymisvaikutukset ovat syrjäyttäneet julkisen kulutuksen myönteisiä vaikutuksia kasvuun ja työllisyyteen.

Talusteoriassa julkista kulutusta perustellaan ulkoisvaikutusten ja markkinaepäonnistumisien kompensoimisella, julkishyödykkeiden tuottamisella ja sosiaaliturvan tarjoamisella tuloja kautta. Julkisesta säätelystä täysin vapaa talous ei ole optimaalinen, koska siitä puuttuu julkinen sektori, joka korvaa puuttuvia yksityisiä vakuutusmarkkinoita ja siten suojaaa tulariskeiltä. Kun instituutiot tarjoavat suojaverkon negatiivisia shokkeja vastaan, ne tarjoavat myös kannustimia riskinottoon, joka edistää kasvua. Kuitenkin veroilla ja erityisesti työn verotuksella, jolla julkisia menoja rahoitetaan, on vääristäviä kannustinvaikutuksia, jotka vaikuttavat negatiivisesti resurssien tehokkuuteen allokointiin ja siten kasvuun ja työllisyyteen. Työn verotuksen korotukset siirtyvät työvoimakustannuksiin joko suoraan tai epäsuorasti palkankorotuksien kautta. Työvoimakustannusten kasvu lisää työttömyyttä, jolla on puolestaan heikentävä vaikutus kilpailukykyyn ja kasvuun. Tärkeä kysymys onkin, ovatko julkiset menot ja niiden rahoittamiseksi vaadittu verotuksen taso ja rakenne saavuttaneet tason, jossa negatiiviset vaikutukset tehokkuuteen ja kasvuun hallitsevat.

Integraation eri seurauksilla on teoreettisten tulosten mukaan erilaisia työllisyysvaikutuksia. Työpaikkojen lisääntynyt liikkuvuus viittaa muutokseen työn verotuksen aiheuttamissa vääristymissä, joka puolestaan vaikuttaa

hyvinvointipolitiikan mahdollisuuksiin parantaa työllisyyttä. Jos nousu ansioverotuksessa kompensoituu korkeampina palkkoina, integraatio heikentää hallituksen mahdollisuuksia parantaa työllisyyttä hyvinvointipolitiikalla, kun kilpailu syrjäyttää julkisen kulutuksen positiivisen työllisyysvaikutuksen. Toisaalta hyödykemarkkinoiden laajentuessa yritykset voivat hyödyntää parempia taloudellisia skaalautuja ja kasvattaa myyntiä ja tuotantoa, joka puolestaan heikentää hyvinvointipolitiikan aiheuttamia vääristymiä ja siten parantaa työllisyyttä.

Tutkimuksen empiirisessä osiossa arvioidaan, onko Euroopan integraatio muuttanut hyvinvointipolitiikan työllisyysvaikutuksia EU-maissa. Tulosten mukaan taloudellinen integraatio ei ole lisännyt eikä vähentänyt hyvinvointipolitiikan vääristäviä vaikutuksia työllisyyteen Euroopan maissa. Kuitenkin estimointitulokset antavat viitteitä siitä, että kansainvälinen integraatio on voimistanut työn verotuksen negatiivista työllisyysvaikutusta ja heikentänyt julkisen kulutuksen positiivista työllisyysvaikutusta. Tulos viittaisi siihen, että talouden globalisoituminen on supistanut talouspolitiikan liikkumavaraa Suomessa ja muissa EU-maissa. Panostukset julkiseen kulutukseen pitäisivät siis olla suuruusluokaltaan aiempaa merkittävämpiä ja työnverotuksen alentaminen vastaavasti aiempaa huomattavampaa, jotta sillä saavutettaisiin myönteinen työllisyyskehitys, kun talous kohtaa ulkoisen shokin.

Yrityksen tulokseen sidottu tulospalkkaus on yleistynyt Suomen teollisuudessa ja muissa Euroopan maissa 90-luvun puolivälistä alkaen. Jos tulospalkkaus muuttaa palkanmuodostuksen aiempaa joustavammaksi, sen käyttöönotto voidaan nähdä yhtenä työmarkkinoiden sääntelyn purkamiskeinona. Euroopan integraation kannalta tärkeä kysymys siten on, laskeeko tu-

lospalkkauksen käyttöönotto rakenteellista työttömyyttä. Jos tulospalkkiojärjestelmien vaikiintumisen myötä palkkaneuvotteluilla saadaan aikaan maltillinen palkkakehitys, niin taloudellisen integraation voidaan odottaa parantavan työn kysyntää. Työn kysyntä ei suoraan riipu tulospalkkioiden käytöstä, mutta jos tulospalkkausjärjestely parantaa työntekijöiden tehokkuutta ja lisää ponnistelua, niin sen voidaan odottaa edistävän yrityksen tuottavuutta ja sen kautta työllisyyttä. Tulospalkkausjärjestely kiinnostaa yrityksiä, jos se parantaa niiden taloudellista suoriutumista integraation myötä kiristyneessä hintakilpailussa. Tällöin tulospalkkaus saattaa lisätä hintastabiilisuutta ja siten vakauttaa työllisyyskehityksessä, kun integraation myötä epäsymmetrisiin kysyntäshokkeihin sopeutuminen vaatii uusia työmarkkinoiden joustokeinoja. Jos tulospalkkaus lisää palkanmuodostuksen joustavuutta ja siten liittyy myös yritysten parempaan tuottavuuteen, niin työmarkkinoiden sopeutuminen hyödyke-markkinoiden epätäydellisyyksien poistumiseen voidaan olettaa vähentävän rakenteellista työttömyyttä. Toisaalta tulospalkkaus keskittyy tietyn tyyppisiin yrityksiin ja työntekijöille, joten tulospalkkauksen merkitys on erilainen kansainvälisesti avoimuudeltaan erilaisissa yrityksissä.

Väitöskirjan kolmannessa esseessä arvioidaan tulospalkkauksen työllisyysvaikutuksia taloudellisessa integraatiossa. Mallissa taloudellisen integraation vaikutukset tulospalkkauksen työllisyysvaikutukseen riippuvat vastakaisvoimista kiristyneen hintakilpailun ja parempien taloudellisten skaalaetujen välillä. Teoreettisten tulosten mukaan, jos yritysten kohtaama hintakilpailu hyödykemarkkinoilla kiristyy taloudellisen integraation myötä, niin tulospalkkauksen kyky parantaa työllisyyttä kasvaa, mikä johtuu maltillisesta palkkatason kehityksestä. Kuitenkin tulosten mukaan taloudellinen integraatio yhdistettynä markkinavaltaan parempien skaalaetujen kautta käänteisesti heikentää tulospalkkauksen mahdollisuuksia parantaa työllisyyttä, mikä puolestaan johtuu korkeammasta palkkatasosta.

Empiiristen tulosten mukaan tulospalkkaus on vaikuttanut työllisyyteen positiivisesti Suomen teollisuudessa Euroopan integraation edetessä, mutta tulospalkkauksen vaikutus työllisyyskehityksen vakauteen on epäselvä. Jotta tulospalkkauksen vaikutus työllisyyteen olisi nykyisissä globaalitalouden oloissa myönteinen, tulevaisuudessa liittotason palkkaneuvotteluissa olisi hyvä pitäytyä maltillisissa palkankorotuksissa ja sallia tulospalkkiojärjestelmät joustovarana Suomen reaalisen kilpailukyyn säilyttämiseksi. □